

ДО ПИТАННЯ ПРО ПОНЯТТЯ ЛІКВІДАЦІЇ ТОВАРИСТВА З ОБМЕЖЕНОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ

КУЛАКОВ Віталій Вікторович - здобувач Харківського національного університету внутрішніх справ

УДК 658.016.8(477)

Стаття посвящена определению понятий и правовой природы ликвидации общества с ограниченной ответственностью. Осуществлен системный анализ правовых норм, регулирующих ликвидацию общества с ограниченной ответственностью. Автором освещен генезис правового регулирования ликвидации юридических лиц на территории Украины. Обосновано невозможность ликвидации общества с ограниченной ответственностью с правом префемством, поскольку конечной целью ликвидации является внесение записи в государственный реестр о прекращении деятельности. Исследовано понятие ликвидации общества с ограниченной ответственностью по законодательству Украины, проанализированы научные подходы к его пониманию и предложено авторское определение. Предложенное автором толкование термина «ликвидация юридического лица» отделяет этот способ прекращения юридических лиц от реорганизации и является более эффективным в правоприменении.

Ключевые слова: юридическое лицо, прекращение юридического лица, общество с ограниченной ответственностью, ликвидация.

Постановка проблеми

Сучасні економічні, політичні, соціальні перетворення в Україні зумовлюють зниження ефективності функціонування господарських товариств, погіршення фінансово-майнового стану та неплатоспроможності, що призводить до прийняття рішення про їх ліквідацію.

За відомостями Державної служби статистики України кількість зареєстрованих суб'єктів господарювання у 2017 році (1805059 одиниць) є істотно меншою, ніж у 2016 році (1865530 одиниць) [1]. За 2018 рік місцевими господарськими судами розглянуто 14 450 тисяч справ про відновлення платоспроможності боржників або визнання їх банкрутами [2]. До того ж слід зазначити, що тривалість процедури банкрутства (як одного з видів ліквідації підприємства) займає подекуди дуже багато часу, деякі справи провадження у яких відкрито ще у 2011 році досі не завершені. Все це свідчить про актуальність дослідження правового регулювання процедури ліквідації господарських товариств, найпоширенішими з яких за організаційно-правовою формою є товариства з обмеженою відповідальністю (далі – ТОВ). Ліквідація юридичних осіб є складним процесом, який потребує не лише детальної правової регламентації та ретельного вивчення, а й вдосконалення.

Стан дослідження теми

Грунтовний внесок у розроблення теоретичних положень щодо ліквідації юридичних осіб, зокрема й ТОВ, зробили такі вчені-правники, як Т. Д. Айткулов, М. І. Брагінський, О. М. Вінник, В. К. Джунь, А. В. Коровайко, В. В. Мамутов, С. В. Мартишкін, О. А. Наумов, М. В. Телюкіна, В. С. Щербина та інші. Проте, незважаючи на тривале і всебічне висвітлення питання ліквідації в наявній літературі, дана проблематика за-

лишається актуальною та потребує вдосконалення. Адже наукова література та норми чинного законодавства не містять єдиного підходу щодо формування поняття ліквідації.

З огляду на це **метою статті** є висвітлення загальних положень та формування поняття ліквідації товариства з обмеженою відповідальністю в сучасний період.

Виклад основного матеріалу

Під ліквідацією підприємницького товариства потрібно розуміти припинення його існування як суб'єкта права за встановленою законом процедурою без настання універсального правонаступництва. При цьому загальний порядок припинення підприємницьких товариств шляхом ліквідації встановлено ст. 60 Господарського кодексу України (далі – ГК України) та ст. 111 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України).

Класично порядок ліквідації ТОВ можна представити низкою етапів, але перш ніж зрозуміти особливості припинення такої юридичної особи у вказаній формі, необхідно з'ясувати саму сутність категорії «ліквідація», у тому числі й щодо вказаної організаційно-правової форми підприємницького товариства.

Для того, щоб встановити особливості, виявити причини, прогалин і в підсумку виробити рекомендації щодо покращення процедур ліквідації ТОВ, необхідним видається дослідження історичного розвитку нормативно-правового регулювання ліквідації.

Так, досліджуючи генезис правового регулювання ліквідації юридичних осіб на території України, О. М. Скоропис дійшов висновку про можливість виділення п'яти періодів:

1) перший період (1917–1922 рр.) – примусова ліквідація юридичних осіб, які були створені під час існування Російської Імперії;

2) другий період (1924–1963 рр.) – встановлення у цивільному законодавстві основних засад припинення існування (ліквідації) юридичних осіб, а також прийняттям низки нормативних актів, які стали під-

ставою для ліквідації окремих видів юридичних осіб, які були вже створені за часів радянської влади (міських споживчих товариств, сільськогосподарських та кредитних кооперативів, промислової кооперації);

3) третій період (1964–1991 рр.) – визначення поняття ліквідації юридичної особи, яке закріплював ЦК УРСР 1963 року, встановивши особливості ліквідації державних юридичних осіб, а також кооперативних, державно-колгоспних та громадських організацій, надавши право останнім передбачати у статутах (положеннях) підстави ліквідації;

4) четвертий період (з 1991 року (отримання незалежності Україною) до 2004 року (вступу у дію ЦК України та ГК України) – прийняття значної кількості нормативних актів, які визначають правовий статус як підприємницьких, так і непідприємницьких юридичних осіб. Ці нормативні акти встановлюють спеціальні підстави припинення окремих видів юридичних осіб, особливості процедури їх ліквідації, порядок розподілу майна після ліквідації, черговість задоволення вимог кредиторів;

5) п'ятий період (з 2004 року до цього часу) – спроба уніфікувати на кодифікованому рівні підстави та процедуру ліквідації юридичних осіб [3, с. 7].

Оскільки основною метою даної статті є все ж таки розкриття особливостей самої процедури ліквідації ТОВ та її подальше вдосконалення, тому не будемо вдаватися до більш широкого аналізу історичних витоків ліквідації юридичної особи в цілому та погодимось із запропонованою періодизацією О. М. Скорописа.

Щодо сучасного стану правового регулювання процедури ліквідації юридичних осіб, зокрема, й ТОВ, то вона зводиться до наступних законодавчих актів: ЦК України [4], ГК України [5], Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань» [6], Закон України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» [7], Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» [8].

З огляду на висвітлені періоди становлення правового регулювання інституту ліквідації, слід відзначити, що на сьогодні детального нормативного акта, який регламентує порядок цієї процедури, не існує, як і не закріплено єдиного поняття ліквідації юридичних осіб.

Найпростішим видається визначення ліквідації як форми припинення юридичної особи, про що свідчить норма, викладена у ч. 1 ст. 104 ЦК України, а саме: юридична особа припиняється в результаті реорганізації (злиття, приєднання, поділу, перетворення) або ліквідації.

Більш широке тлумачення надає В. К. Мамутов, розуміючи ліквідацію як припинення діяльності, передбаченої статутом колективного суб'єкта господарювання, його особистих і майнових прав та обов'язків [9, с. 410]. Натомість, у юридичній енциклопедії ліквідація підприємства (від лат. liquidatio, букв. – закінчення справи) визначається як регламентована законом процедура, в результаті чого відбувається припинення діяльності підприємства без переходу прав та обов'язків у порядку правонаступництва до інших осіб [10].

За законодавством країн Європейського Союзу під ліквідаційними процедурами розуміють колективні процедури, які започатковуються і контролюються адміністративними або судовими органами держави з метою реалізації активів під наглядом цих органів, зокрема якщо процедури закінчуються компромісною угодою боржника з кредитором або іншим подібним засобом [11].

Узагальнюючи поняття ліквідації, П. Пригуза тлумачить його як регламентовану законом процедуру, результатом якої є припинення діяльності юридичної особи [12, с. 1]. Схожою є позиція і О. Титової, яка під ліквідацією розуміє припинення діяльності юридичної особи без переходу прав та обов'язків у порядку правонаступництва до інших осіб, крім випадків, спеціально обумовлених законодавством [13, с. 14]. У свою чергу, І. Венедиктова розглядає ліквідацію юридичної особи як спосіб припинення діяльності юридичної особи, що має остаточний характер, без переходу прав і обов'язків

у порядку правонаступництва до інших осіб [14].

Наведені визначення поєднують у собі дві спільні риси, характерні для процедури ліквідації юридичної особи, а саме те, що головною метою ліквідації є припинення діяльності юридичної особи, та те, що таке припинення відбувається без переходу прав і обов'язків у порядку правонаступництва до інших осіб.

Проте, деякими авторами висвітлюється думка щодо можливого правонаступництва під час ліквідації юридичної особи, але відмінним від правонаступництва, що відбувається під час реорганізації. Зокрема, О. Б. Гнатів звертає увагу на передбачену законом можливість розподіляти кошти (майно), що залишилося після задоволення вимог кредиторів, між учасниками пропорційно до їх участі у статутному капіталі підприємства [15, с. 107]. Однак, вказана позиція є дискусійною. Адже у широкому розумінні під правонаступництвом розуміється перехід суб'єктивного права та правового обов'язку від однієї особи до іншої (правонаступника) в порядку похідного правонабуття та похідного набуття правового обов'язку [16, с. 311]. Можливість учасниками юридичної особи отримати майно (кошти) після ліквідації цієї юридичної особи не передбачає набуття ними права та обов'язків, якими була наділена така юридична особа. Наведене автором положення є лише елементом ліквідаційної процедури, яка направлена на реалізацію права учасника отримати свій вклад до статутного капіталу. Таке право він, беззаперечно, може реалізувати у разі свого виходу зі складу учасників, проте в умовах ліквідації це право реалізується лише у разі залишку майна (коштів) після задоволення усіх вимог кредиторів.

Можливість правонаступництва після ліквідації юридичної особи простежується й у позиції Вищого господарського суду України, викладеній в Інформаційному листі №01-8/211 від 07.04.2008 р. «Про деякі питання практики застосування норм Цивільного та Господарського кодексів України» у випадку припинення юридичної особи відбувається і припинення її підприємницької діяльності, проте припинення підприєм-

ницької діяльності не означає автоматично-го припинення юридичної особи [17].

І знову ж таки, наведена судом позиція не відображає можливість правонаступництва. Такий висновок у Інформаційному листі викладений в контексті дослідження судом тотожності понять «припинення підприємницької діяльності» та «припинення юридичної особи». Наведена теза вказує лише на те, що створена у встановленому законом порядку юридична особа може не одразу почати провадити підприємницьку діяльність або припинити її на певний період часу, проте де-юре така особа не вважається ліквідованою (припиненою), оскільки кінцевим етапом є внесення відомостей до Єдиного державного реєстру про припинення юридичної особи.

Висновки

Аналізуючи викладене, вважаємо, що під ліквідацією ТОВ слід розуміти встановлений законом комплекс дій, направлених на його припинення (його прав та обов'язків), що тягне за собою внесення відомостей до Єдиного державного реєстру юридичних осіб, не допускає правонаступництва та має певні етапи під час її здійснення. Таке тлумачення терміна «ліквідація юридичної особи» відокремлює цей спосіб припинення юридичних осіб від реорганізації. Слід зазначити, що процедура ліквідації ТОВ є досить тривалою, складною та має декілька способів (видів), а отже, дослідження цієї тематики не обмежується лише формуванням понятійного апарату.

Література

1. Економічна статистика / Економічна діяльність / Діяльність підприємств. URL: https://ukrstat.org/uk/operativ/menu/menu_u/sze.htm. (дата звернення: 17.06.2018).
2. Огляд даних про стан здійснення правосуддя у 2018 році URL: https://court.gov.ua/userfiles/media/media/ogl_2018.pdf (дата звернення: 11.02.2019).
3. Скоропис О. М. Цивільно-правове регулювання ліквідації юридичних осіб : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Київ, 2010. 22 с.
4. Цивільний кодекс України: Закон; Кодекс України від 16 січня 2003 р. № 435-IV. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/card/435-15> (дата звернення: 17.04.2017).
5. Господарський кодекс України: Кодекс України; Закон від 16.01.2003 р. № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/436-15> (дата звернення: 15.04.2017).
6. Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань: Закон України від 15.05.2003 р. № 755-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/755-15> (дата звернення: 27.01.2019).
7. Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю: Закон України від 06.02.2018 р. № 2275-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2275-19> (дата звернення: 20.03.2018).
8. Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом: Закон України від 14.05.1992 р. № 2343-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2343-12> (дата звернення: 23.09.2018).
9. Хозяйственное право: учебник / В. К. Мамутов, Г. А. Знаменский, К. С. Хахулин и др.; под ред. В. К. Мамутова. Киев : Юринком Интер, 2002. 912 с.
10. Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. Київ : «Укр. енцикл.», 1998.
11. Про реорганізацію та ліквідацію кредитних установ: Директива 2001/24/ЄС Європейського Парламенту та Ради. URL: www.rada.gov.ua (дата звернення: 18.04.2019).
12. Пригуза П., Пригуза А. Звернення без цінності: чи слід іти до суду при ліквідації, якщо у боржника немає майна? *Закон і Бізнес*. 2014. URL: https://zib.com.ua/ua/74071chi_slid_iti_do_sudu_pri_likvidacii_yakscho_v_borzhnika_nema.html (дата звернення: 13.04.2019).
13. Титова О. В. Захист майнових інтересів учасників процесу ліквідації на підприємствах : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.04. Донецьк, 2006. 20 с.
14. Макаревич О. В. Теоретичні аспекти ліквідації юридичної особи за цивільним правом України. URL: <http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-2211/> (дата звернення: 10.04.2019).

АНОТАЦІЯ

Стаття присвячена визначенню поняття і правової природи ліквідації товариства з обмеженою відповідальністю. Здійснено системний аналіз правових норм, які регулюють ліквідацію товариства з обмеженою відповідальністю. Висвітлено генезис правового регулювання ліквідації юридичних осіб на території України. Обґрунтовано неможливість ліквідації товариства з обмеженою відповідальністю з правонаступництвом, оскільки кінцевою метою ліквідації є внесення запису до Єдиного державного реєстру про припинення діяльності. Досліджено поняття ліквідації товариства з обмеженою відповідальністю за законодавством України, проаналізовано наукові підходи до його розуміння та запропоновано авторське визначення. Запропоноване автором тлумачення терміна «ліквідація юридичної особи» відокремлює цей спосіб припинення юридичних осіб від реорганізації та є більш ефективним у правозастосуванні.

Ключові слова: юридична особа, припинення юридичної особи, товариство з обмеженою відповідальністю, ліквідація.

15. Гнатів О. М. Поняття та види ліквідації як способу припинення юридичних осіб за цивільним законодавством України. *Наук. вісник Львів. державного ун-ту внутр. справ*. 2016. № 2. С. 105–111.

16. Черепакін Б. Б. Труды по гражданскому праву. Москва : Статут, 2001. 479 с.

17. Про деякі питання практики застосування норм Цивільного та Господарського кодексів України: Інформаційний лист Вищого господарського суду України №01-8/211 від 07.04.2008 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v_211600-08 (дата звернення: 06.11.2018).

SUMMARY

The article is devoted to the definition of concepts and the legal essence of the liquidation of a limited liability company. Modern economic, political and social transformations in Ukraine cause a decrease in the efficiency of enterprises, a deterioration of their financial and property status and insolvency, which leads to a decision on liquidation.

In addition, it should be noted that the length of the bankruptcy procedure (as one of the types of liquidation of the enterprise) takes a lot of time, some of which proceedings are still open in 2011 are still not completed. All this testifies to the relevance of the study of legal regulation of the procedure for liquidation of enterprises, the most common of which according to the organizational-legal for mare limited liability companies.

In connection with this, the author conducted a systematic analysis of the legal norms governing the liquidation of a limited liability company.

The genesis of legal regulation in the territory of Ukraine is analyzed. Taking into account the highlights of the formation of the legal regulation of the liquidation institute, the author expressed the opinion that today there is no detailed normative act regulating the procedure of this procedure, nor does it establish a single notion of liquidation of legal entities. The impossibility of liquidation of a limited liability company with succession is substantiated, since the ultimate goal of liquidation is the introduction of information in the state register on the termination of a legal entity, that is, the impossibility of carrying out any of its activities. The concept of liquidation of a limited liability company under the laws of Ukraine is investigated, scientific approaches to its understanding are analyzed, and the author's definition is proposed. The liquidation of a limited liability company should be construed as a set of acts prescribed by law for the termination of a limited liability company (its rights and obligations), which entails the introduction of information into a single state register of legal entities, does not allow succession and has certain stages during its implementation.

Key words: legal entity, termination of a legal entity, limited liability company, liquidation.